

DALYVAUJAMOJI DEMOKRATIJA IR PILIETINĖ VISUOMENĖ: VISUOMENĖS SPRENDIMŲ PRIĖMIMAS INFORMACIJOS AMŽIUJE

AULI KESKINEN

Straipsnyje aptariama keletas skirtingų požiūrių į pasaulyje vykstantį socialinį pereinamąjį laikotarpį ir informacijos amžiaus artėjimą, kuriam autorė priskiria ir precedento neturintį sprogimą (*explosion*) pasaulinių telekomunikacijų ir informacijos tinklų srityse. Autorė mano, jog spartus kompiuterių ir sujungtų (*connected*) elektroninių priemonių tinklų bei informacijos ir komunikacijų technologijos (IKT) išplitimas turės didelę įtaką naujam demokratijos suvokimui, pritaikymui ir plėtotei. Ši naują reiškinių autorė įvardija kaip „teledemokratiją“ — tiesioginės demokratijos formą, kurią skatina IKT bei informacijos tinklai. Pateikiama keletas argumentų: pirma, atstovaujamoji demokratija išgyvena krizę, per IKT žmonės susidaro individualią nuomonę bendrais politikos klausimais; antra, vis daugiau žmonių nori „valdyti patys“, o ne „būti valdomi“; trečia, informacijos tinklai — patogi priemonė peržiūrėti demokratiją, gerinti jos plėtotę ir įgyvendinimą visuomenėje. Straipsnyje nagrinėjamas sintetinis demokratijos pobūdis, pateikiama demokratijos modelių apybraiža, aptariamos socialinio dialogo galimybės naujajame technologijų amžiuje.

Auli Keskinen — Suomijos Futurologinių tyrimų centro tyrinėtoja, Suomijos Aplinkos apsaugos ministerijos Mokslo ir vystymo skyriaus direktorė.

Straipsnis parengtas pagal pranešimą seminare *Dalyvaujamoji demokratija Vidurio ir Rytų Europoje: išbandymai ir perspektyvos*. Vilnius, 1997 m. liepos 3–5 d.

© Auli Keskinen, 1997

Straipsnis įteiktas redakcijai 1997 m. liepos 15 d.

Vertė Loreta Musanja.

*Mes negalime išspręsti problemų,
galvodami kaip tie, kurie jas sukūrė*

Albertas Einšteinas

Įvadas

Šiame straipsnyje bus aptariami skirtingi požiūriai į pasaulio socialinį pereinamąjį laikotarpį ir informacijos amžiaus artėjimą, kuriems būdingas precedento neturintis sprogimas pasaulinių telekomunikacijų ir informacijos tinklų srityse. Mes įsitikinę, kad spartus kompiuterių ir sujungtų elektroninių priemonių tinklų bei informacijos ir komunikacijų technologijos (IKT) išplitimas padarys dar didesnę įtaką įvairiems socialiniams reiškiniams — darbui, pramogoms, verslui, švietimui ir, svarbiausia, demokratijai, jos suvokimui, pritaikymui ir plėtojimui. Taigi šis gimstantis reiškinys vadinasi „teledemokratija“ — nauja tiesioginės demokratijos forma, kurią skatina IKT bei informacijos tinklai. Iki šiol informacijos tinklų kaip „informacijos visuomenės“ dalies klausimą vyriausybės ir įmonės sprendė iš technologijos pusės.

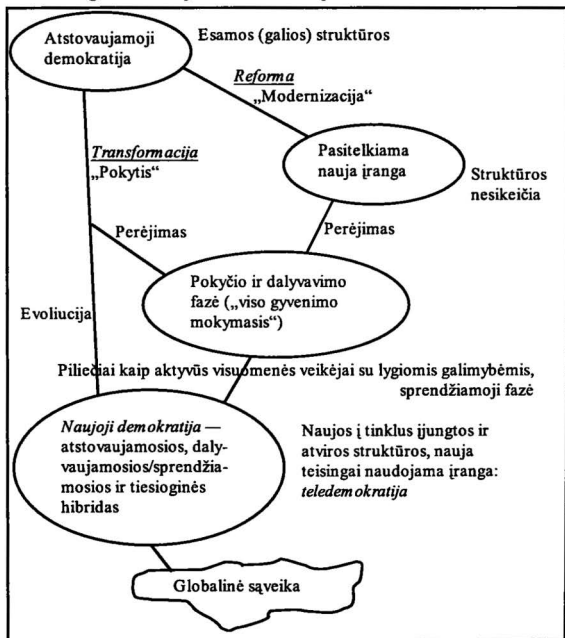
Atstovaujamoji demokratija išgyvena krizę. Iš tiesų, vis daugiau stebėtojų sutinka, kad ši kelių šimtų metų idėja ir demokratijos praktika nebėra tokia veiksminga visuomenėje, kurioje vis daugiau žmonių gali gauti informacijos įvairiais socialiniais ir politiniais klausimais IKT pagalba. Taigi didelė gyventojų dalis dabar ir netgi labiau ateityje galės formuoti asmeninę argumentuotą nuomonę bendraisiais klausimais.

Didėja žmonių nepasitenkinimas savo vyriausybėmis, kurios, jų nuomone, paiso tik siaurų interesų, o ne siekia pagrindinio atstovaujamosios demokratijos tikslo — rūpintis visuotine piliečių gerove. Šiuolaikinėje visuomenėje daugelis žmonių nori ne „būti valdomi“, bet „valdyti patys“. Visuomenėje jie nori būti veikėjais, o ne paprastais pavaldiniais. Jie nori turėti daugiau valdžios ir kontrolės, kad galėtų tvarkyti savo gyvenimą taip, kaip nori. Išplitę informacijos tinklai ir ateities IKT bus tos priemonės, kuriomis žmonės galės lengvai pasinaudoti, bet tik tada, jeigu jie nepraleis progos.

Visuomenės diskusijos apie teledemokratiją ir IKT visuomenės perspektyvą palaipsniui įgauna pagreitį. Informacijos tinklai gali ir turi būti naudojami visuomenės dialogui. Tinklai gali būti naujas įran-

kis, gerinant ir performuluojant demokratijos plėtimo bei įgyvendinimo visuomenėje būdus ir idėjas. Reikia skatinti nuolatinės viešas diskusijas apie demokratijos potencialą informacijos visuomenėje, pavyzdžiui, kokiomis sąlygomis ji bus plėtojama ir kaip žmonės jungiantis tinklas paveiks jų gyvenimą.

1 diagrama. Naujosios demokratijos kūrimo modelis

1. Demokratijos plėtra

Apskritai, demokratija yra dinamiškas procesas su daugybe bruožų ir vystymosi etapų. Nėra „teisingo“ būdo demokratijai įgyvendinti bendruomenėje. Bendruomenės turi rasti alternatyvių būdų demokratiškai

priimti jiems tinkamus sprendimus. Iš tikrųjų demokratijos mokomasi visą gyvenimą. Šiuolaikinė atstovaujamoji demokratija gali tapti procesu, kuris turėtų tiesioginės demokratijos bruožų ir elementų. Tai gali įvykti įvairiuose dalyvaujamojo ir svarstomojo proceso etapuose. *Naujoji ateities demokratija*, kuri remiasi IKT ir informacijos tinklais, užtikrindama visiems piliečiams vienodą informacijos ir žinių lygį, bus įvairių strategijų hibridas. Šį naują procesą galima būtų apibūdinti kaip *informacijos ir žmonių tinklo bei sprendimų priėmimo proceso sujungimą svarstymo principo pagrindu*. 1 diagramoje parodyti alternatyvūs plėtros etapai. Ateityje globaliniu lygiu atsiras precedento neturinčių naujų sąveikos ryšių tarp žmonių ir kultūrų.

Svarbu skirti politinę *reformą* ir *pereinamąjį laikotarpį*. Reforma reiškia, kad politinės procedūros yra modernizuojamos, naudojant naują technologiją, bet valdžios struktūros lieka nepakitusios. Perėjimas reiškia, kad visuomeninė valdžia yra perskirstoma, todėl į žaidimą įsitraukia vis daugiau veikėjų. Žinoma, tam būtina sąlyga yra priėjimas prie informacijos ir užduočių paskirstymas visuomenėje taip, kad piliečiai irgi turėtų asmeninę sprendimo galią, kuria jie pasinaudotų savo asmeniniame gyvenime.

2. Dalyvaujamoji demokratija

Demokratijos plėtros etapą, kuris vadinasi „dalyvaujamoju“, labai gerai apibūdino Benjaminas Barberis¹. Atstovaujamojoje demokratijoje „eilinių“ piliečių dalyvavimas, priimant visuomeninius ir politinius sprendimus, vyksta balsuojant. Toks politinis procesas, kai klausimai svarstomi ir sprendimai priimami piliečių ir politinių atstovų dialogu, vadinamas „dalyvaujamoju“.

Su „dalyvujamąja“ demokratija buvo atliekama daugybė eksperimentų, ypač JAV. Profesoriai Tedas Beckeris² ir Christa Slaton³ atliko keletą bandymų Havajuose, Kanadoje ir kitose šalyse. Tačiau plėtra Europoje iš tikrųjų igijo pagreitį tik po informacijos visuomenės atsiradimo pastarojo dešimtmečio viduryje ir išplito po „Interneto“ sukulto sprogimo. Pirmoji futurologinės pakraipos konferencija demokratijos vystymo ir IKT klausimais įvyko 1997 m sausį Miunchene ir vadinosi „*Internetas ir politika*“. Suomijoje 1995 m. išėjo pirmoji knyga apie teledemokratiją, kurią parašė šio straipsnio autorė ir jos kolegų grupė⁴. Šiandien tarptautinė diskusija apie teledemokratiją vyksta WWW tinkle, ypač „teledemokratijos svetainėje“, kurios adresas

— <http://www.auburn.edu/tann> (TANN — Teledemocracy Acton News & Network, Teledemokratijos įvykių naujienos ir tinklas).

2.1. Tiesioginė demokratija

Naujausių politologijos ir demokratijos tyrimų dėmesio centre yra tiesioginė demokratija, kurią būtų galima apibūdinti kaip procesą, kai piliečiai dialogu lygiateisiais pagrindais kartu priima visuomeninius sprendimus. Jis skiriasi nuo atstovaujamojo sprendimų priėmimo tuo, kad kiekvienas dalyvaujantis pilietis naudojasi savo galiomis. Vienas iš tiesioginės demokratijos pavyzdžių yra referendumas. Tačiau šiais laikais daugumoje referendumų tiesiogiai nenaudojamos asmeninės piliečių galios, kadangi šiame procese pateikiamas alternatyvas parenka ne piliečiai (žr. 1 diagramą). Praktikoje yra naudojamos įvairios tiesioginio ir atstovaujamojo principo kombinacijos. Dalyvaujamasis ir svarstomasis principai gali būti priskirti tiesioginėms procedūroms. Kur tik pasireiškia tiesioginė demokratija, ten atsiranda įvairių principų kombinacijos (žr. 1 diagramą). Tačiau gali būti išplėtoti ir atstovaujamoji demokratija. Dr. Ch. Slaton ir dr. B. Barberis⁵ pateikia naujų minčių apie politinių sprendimų priėmėjų parinkimą kvotos ir atsitiktinės atrankos būdu.

2.2. Miuncheno konferencija

Dr. B. Barberis, vienas žymiausių išplėtosios arba stipriosios demokratijos ekspertų, savo kalboje, pasakytoje Miuncheno konferencijoje, pateikė vieną esminį klausimą, kurį reikia plačiai apsvarstyti. Tai valios ir noro keisti klausimas: „Jeigu nėra valios kurti dalyvavimo principu grįstą sveiką pilietinę sistemą, kodėl politika, grindžiama technologija, negali išugdyti tokio pat nepilietiškumo ir ciniškumo, kokie yra būdingi senesnei technologijai, pavyzdžiui, radijui ir televizijai?“

B. Barberis teigia, kad technologija gali padėti įvykdyti politines permainas su sąlyga, jeigu yra tikras politinis noras tai padaryti. Aš manau, kad svarbu pažymėti, jog istorijoje valdžios struktūros keitėsi dviem būdais: arba korupcija jas griovė iš vidaus, arba jos sugriuvo, įvykus revoliucijai už jų ribų. Trečiasis būdas, į kurį mes ir norime atkreipti dėmesį — savanoriškas valdžios persikirstymas piliečių kontroliuojamos visuomenės naudai — yra tikras iššūkis. Tam, kad šio tikslo būtų verta siekti, reikia naujai pažvelgti į visuomeninę valdžią.

Aš esu įsitikinusi, kad dabar šį suvokimą paskleisti gali nauja globalinė IKT ir „Internetas“. Tačiau nors mokslininkai ir supranta, kad dabar yra puiki proga naujam mąstymui pasklisti po visą pasaulį, nemažai jų lieka nepajudinami ir ciniški. Kodėl tie, kuriems priklauso valdžia, turėtų savanoriškai atsisakyti bent jos dalies? Kokia būtų jų motyvacija? Ar tai darydami jie jausis kilniaširdžiai? Ar kas nors kilniaširdiškumu buvo sotus? Barberis sako: „Jeigu technologija taptų politiškai svarbi, tai pirmiausia reikėtų pakeisti politiką“.

Anot Douglaso Schulerio, kuris vadovauja miesto tinklui Sietle (JAV), svarbiausias teledemokratijos komponentas ir nauja jo ypatybė yra ta, kad piliečiams suteikiama galimybė nustatyti darbotvarkę. Per tinklą galima lengvai susisiekti su kitais žmonėmis, kurie laikosi tokios pat nuomonės, kartu pradėti diskusiją ir nustatyti tolesnių debatų bei svarstymų darbotvarkę, įtraukiant ekspertus ir sprendimų priėmėjus, ir šitaip iš pat pradžių daryti įtaką, sprendžiant klausimus.

2.3. Svarstomoji demokratija

Žodynas pateikia tokį žodžio „svarstyti“ apibrėžimą: rūpestingai ir išsamiai apgalvoti; apgalvoti priežastis ir argumentus, siekiant sprendimo. Savo knygoje *Strong democracy (Stipri demokratija)* dr. B. Barberis teigia, kad dalyvaujamoji demokratija reiškia ne tik teisę kalbėti, bet ir teisę būti išgirstam/išklausytam. Aš manau, kad tai viena iš būtinų dalyvaujamosios demokratijos sąlygų.

Profesorė Ch. Slaton, kuri savo knygoje *Televote (Telebalsavimas)* aprašo demokratijos plėtrą JAV, po Miuncheno konferencijos plėtoja mintį apie svarstomosios demokratijos turinį ir sąvoką. Ji aiškina, kad šiuo metu JAV vyksta diskusijos, kas yra svarstomoji demokratija. „Kai 8-ajame dešimtmetyje Vince'as Campbellas išplėtojo telebalsavimo koncepciją ir 1978 m. mes (Ch. Slaton ir jos komanda — red.) ją peržiūrėjome, pasakėme, kad gavome faktais paremtą ir apsvarstyta visuomenės nuomonę. Sakydami „apsvarstyta“, turėjome galvoje, kad žmonėms buvo pateikti faktai, argumentai bei variantai, ir kad jie buvo skatinami kartu su kitais apsvarstyti šią temą. Mes manome, kad informacijos turėjimas, diskusijos su kitais bei laikas, duotas apmąstymams, ir yra svarstymas“.

2.4. Teledemokratija ir tiesioginė demokratija

Teledemokratija reiškia, kad šiuolaikinėmis IKT demokratinės sistemos žmonės gali nustatyti darbotvarkes ir prioritetus, formuluoti svarbią politiką ir dalyvauti ją įgyvendinant. Trumpai tariant, tikra teledemokratija yra IKT kaip priemonės, atiduodančios savivaldos svertus į visuomenės rankas, naudojimas. Kitais žodžiais tariant, IKT naudojimas padeda transformuoti šiuolaikinę atstovaujamąją demokratiją į labiau dalyvaujamąją demokratiją.

Sistemų požiūriu, teledemokratija yra sudėtingas, dinamiškas, nelinijinis reiškinys su daugybe kintamųjų. Štai kodėl būtina pabrėžti, kad nėra „vienos tiesos“ arba „teisingo kelio“ teledemokratijai išplėtoti, tačiau būtini proceso elementai — žmonių iniciatyva ir asmeninis supratimas. Gyva minčių ir požiūrių sąveika yra būtina, norint sukurti demokratinę informacijos visuomenę, kuri duotų didžiausią naudą didžiausiai tos visuomenės daliai.

Kaip informacijos tinklai gali būti naudojami transformuojant sprendimų priėmimo procesus naujoje piliečių visuomenėje? Iš pradžių reikia paklausti, kaip IKT gali būti panaudojama, kad padėtų transformuoti sprendimų priėmimo procesus. Transformacija reiškia tris pagrindinius sisteminius ir organizacinius pakeitimus: viešumą, tinklo sukūrimą ir orientaciją į vartotojo poreikius. Tikslas yra kooperacinė sprendimų priėmimo strategija, kuri remiasi principu „visos šalys laimi“ o ne dabar paplitusiu nulinės sumos žaidimu.

Ką reiškia sprendimų priėmimo viešumas? Tai yra suinteresuotų šalių didėjanti tarpusavio sąveika ir viso visuomeninio klausimo sprendimo proceso keitimas taip, kad pradinis etapas, darbotvarkės nustatymas ir parengiamasis etapas vyktų atvirai. Iš esmės tai reiškia, kad keičiamas dalyvavimo modelis ir daromi pakeitimai piliečių kaip aktyvių visuomenės veikėjų atžvilgiu. Taigi toks procesas decentralizuotų sprendimų priėmimo galias ir suteiktų jas piliečiams.

Sprendimų priėmimo tinklo sukūrimas reiškia, kad priimtas plėtros viešumo principas. Tada sprendimų priėmimo procesai perkeliama į vietinį lygį ir jų metu vyksta dialogas. Taip siekiama sukurti globalinį požiūrį ir supratimą apie sąveiką tarp visuomeninių tinklų susikirtimo taškų ir kooperacinės strategijos. Veikėjai turi pergalvoti veiksmų sistemą ir paskirstyti užduotis bei suformuoti naujas elgesio normas. Šiame procese reikia naujai suvokti veikėjų teises ir pareigas bei tinkamai naudoti IKT.

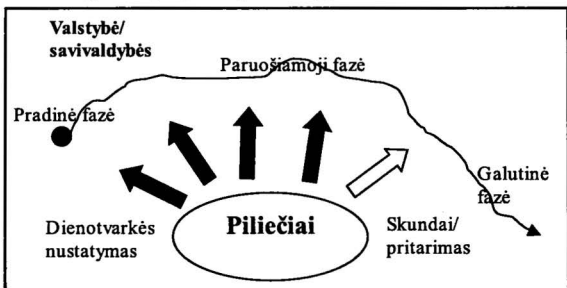
Vartotojo poreikių sąvoka reiškia, kad IKT procesų plėtojimą ir įgyvendinimą turi skatinti vartotojas, o ne pati technologija. Technologija išplito daugiausia dėl savo pačios daromos įtakos ir tikslų, ir niekada nebuvo atsižvelgiama į vartotojo poreikius bei nuomonę, ką ir kaip reikia plėtoti. Plėtros varomoji jėga turėtų būti produktus ir paslaugas naudojančių žmonių reikmės.

Apskritai visi šie aukščiau aprašytieji metodai perša išvadą, kad teledemokratija yra viena iš svarstomosios demokratijos modelių.

2.5. Akytas sprendimų priėmimas

Antrojoje diagramoje apibūdinamas aktyto sprendimų priėmimo modelis. „Akytas“ reiškia, kad, pirma, įprasta vyriausybės sprendimų priėmimo procedūra gali tapti atvira ir sukurtas jos tinklas, leidžiantis piliečiams dalyvauti kiekviename proceso etape, ir, antra, kad informacija informacija vienodai prieinama ir piliečiams ir sprendimų priėmėjams. Pagal tai galima pertvarkyti ir visiškai pakeisti dabartinį sprendimų priėmimo modelį. Tuo tarpu dabar piliečiai tegali arba pritarti sprendimams, arba juos apskusti įprastais biurokratiniais keliais.

2 diagrama. „Akytas“ sprendimų priėmimas

3. Svarstomoji ir dalyvaujamoji demokratija

Kai kurie mokslininkai kritiškai vertina dalyvavimo sąvoką, pagal kurią išplečiamos dalyvavimo ribos. Tačiau kiekvienam asmeniui konstitucija suteikia galią priimti sprendimus savo asmeninio gyvenimo atžvilgiu. Tad kiekvienas pilietis turi tam tikrą suverenią sprendi-

mų galią. Atstovaujamojoje demokratijoje „atskiri sprendimo galių vienetai surenkami į vieną grupę ir, paaiškęjus balsavimo rezultatams, perduodami atstovui“.

Piliečio laisvė suprantama kaip toks surinkimas ir perdavimas *savanorišku pagrindu, remiantis sutartomis taisyklėmis*. Tačiau mūsų laikais taip ne visada būna net pačiose „liberaliausiose“ demokratijose. Vienas iš šio reiškinių požymių yra tas, kad, pavyzdžiui, Suomijoje balsavimas laikomas ne teise, o pareiga. Kitas požymis — piliečiai ir politinių sprendimų priėmėjai yra praradę tarpusavio ryšį. Piliečiai neranda būdų arba netiki, kad gali daryti įtaką politiniams procesams, o politikai, „kai tik jie gauna kelių piliečių sprendimo galios vienetų grupę“, neatspindi jų poreikių sprendimų priėmimo procese. Išlieka amžinas klausimas: kam gi iš tikrųjų atstovauja sprendimų priėmėjas? Todėl, manau, vietoj „dalyvaujamosios demokratijos“ geriau vartoti terminą „svarstomoji demokratija“.

Profesorė Ch. Slaton aiškina JAV vykstančius ginčus dėl svarstomosios demokratijos: „Kai kurie moksliniai institutai ir mokslininkai pasiūlė tiesioginių diskusijų modelius, pagal kuriuos nuomonė laikoma apsvarstyta tik tada, kai asmenys, pateikiantys savo nuomonę, susitinka akis į akį. Būtent prieš technologiją nusiteikę žmonės teigia, kad vienintelis būdas tobulinti demokratiją — kurti bendruomenę per tiesioginius susitikimus. Prieš kelerius metus profesorius Jamesas Fishkinas parašė knygą *Demokratija ir svarstymas*⁶. Šioje knygoje jis teigia, jog tam, kad nuomonė būtų apsvarstyta, asmenys turi tiesiogiai susitikti su tais, kurie jiems prieštarauja. Svarstymas vyksta asmenims bendraujant tarpusavy“.

Toliau Ch. Slaton aiškina: „Nors aš manau, kad tiesioginė sąveika yra labai vertinga, tačiau svarstymas gali vykti ir be tiesioginio kontakto. Technologija kai kada būna už jį pranašesnė. Kartais ji labiau sulygina visų padėtį, t.y. svarbiausiu veiksmu tampa tai, ką žmogus galvoja (o ne jo apranga, sugebėjimas gerai kalbėti, rasė ir t.t.). Aš nesakau, kad vienas yra geriau už kitą (tiesioginis kontaktas palyginus su technologijos panaudojimu namuose). Abu būdai turi savo pranašumų ir trūkumų. Tačiau aš pasisakau prieš tuos, kurie mano, kad jų metodas yra geresnis ir vienintelis. Manau, kad jie nepripažįsta arba nesuvokia vyrų ir moterų, turtingų ir vargšų, labai išsilavinusių ir neišsilavinusių žmonių galių skirtumų, tiesiogiai bendraujant tarpusavyje. Galima turėti vienodas galimybes kalbėti, tačiau ar visi turi vienodą galimybę būti išgirsti? Aš ką tik grįžau iš konferencijos, kurioje

pusė pranešėjų buvo moterys. Tačiau kai auditorija pateikė klausimus ir pastabas, moterys pranešėjos buvo faktiškai ignoruojamos. Tai man priminė Keskinen atvejį, kai ji sėdėjo Miuncheno konferencijos prezidiume su vokiečių vyrų grupe. Ji turėjo svarbios informacijos, kuria norėjo pasidalinti ir kurios jie neturėjo, bet kurios jiems reikėjo, bet vyrai ją ignoravo. Konferencijos vedėjas nieko nedarė, kad ištrauktų iš jos daugiau informacijos. Tad aš manau, kad mes per daug idealizuojame tai, ką pasiekiame tiesioginio kontakto situacijose“. Remdamasi šiuo pavyzdžiu, aš taip pat manau, kad negalima remtis vienu sąveikos metodu, bet reikia naudotis keliais būdais ir leisti asmeniui rinktis jam patogesnį būdą.

4. Sprendimų metodai

Svarstymais priimamų sprendimų metodika plėtojosi lėtai ir sporadiškai. Atstovaujamojoje demokratijoje *konsensuso* ir *derybų metodai* naudojami kartu su *prievartos metodu*.

Prof. Ch. Slaton knyga *Televote* paskatino naujų metodų atsiradimą, kurie pakeitė arba papildė konsensuso metodą. Jau seniai atstovaujamojoje demokratijoje svarbiausia yra pasiekti konsensuą. Praktikoje dažnai tai reikšdavo bergždžią „taip/ne“ ginčą ar derybas: „čia darykime kaip jūs norite, o ten — kaip aš noriu“.

Tačiau konsensuso siekimas nėra vienintelis būdas, norint prieiti prie bendros nuomonės ar priimti bendrą sprendimą. Man ypač patinka *kooperacinis metodas* (*winwin*), kai, siekiant bendros nuomonės ir naujų idėjų, kad galėtų laimėti visi suinteresuoti dalyviai, naudojamas betarpiškas dialogas; kitais žodžiais tariant, kooperacinio metodo idėją galima apibūdinti: „«ir vienas, ir kitas» *versus* «tas arba kitas»“.

Naudojant kooperacinį metodą, įvairių dalyvių diskusijos ir sąveika reiškia, kad pradinis ginčas *evoliucionuos* į kažką kita, kad dalyviai sužinos kažką nauja vieni apie kitus ir galės sukurti naujas novatoriškas sprendimų alternatyvas. Tokiame procese gali būti pasirinktos kelios alternatyvos, o tai reikštų, kad bus atsikratyta ginčo „teisinga/neteisinga“ modelio ir bus galima laikytis kelių alternatyvių pozicijų tuo pačiu metu. Sprendimų metodą, kuris remiasi kooperaciniu principu, galima vadinti evoliuciniu. Tai aprašo ir Hazel Henderson knygoje *Building a Win-Win World*⁸.

Knygoje *Televote* Ch. Slaton aprašo dar vieną procesą, kuris vadinamas „problemų/galimybių fokusavimu“. Tuo atveju procese siekia-

ma ne konsensuso, o stengiamasi išsiaiškinti sutarimus ir nesutarimus konkrečiu klausimu. Jo tikslas yra rasti idėjų, kurios padėtų išspręsti nesutarimus. Futurologijos tyrimuose yra panašių procesinių metodų, pavyzdžiui, *Futurologijos seminarai*, kuriuos sukūrė Robertas Jungkas⁹ ir kuriuose tarpusavy aktyviai bendraujančių žmonių grupės ieško alternatyvių būdų ginčams spręsti ir naujiems sprendimams formuoti. Pagrindinis tikslas — sukurti naujus ateities vaizdus pagal kooperacinį principą, siekiant garantuoti, kad, planuojant ateities veiklą, būtų atsižvelgta į įvairias vertybes.

5. *Idealus svarstymų procesas*

Profesorius Jimas Datoras išanalizavo daugelį futurologinių studijų, parašytų 8-ajame dešimtmetyje, ir pateikė keturias charakteringas ateities vizijas: (1) nuosmukis ir žlugimas, (2) disciplinuota visuomenė, (3) nenutrūkstantis augimas ir (4) besikeičianti visuomenė¹⁰. J. Datoras pirmenybę teikia ketvirtajam scenarijui — „besikeičiančiai visuomenei“ — kuris yra evoliucionuojantis ir tikslingai dinamiškas procesas. J. Datoro išskirtas ateities vizijas plačiau aptaria Tedas Beckeris¹¹. Jis aiškina, kad ketvirtojo scenarijaus esmė yra technologija. Tai bus suskaidyta (suskirstyta tikslinėmis grupėmis) individualizuota visuomenė, šiandien vadinama *informacijos visuomene*. Joje pagrindinė ir visiems prieinama prekė informacija. Pagal šį scenarijų tikimasi, kad nuolatos plėtosis technologijos, kurios padės piliečiams dalyvauti valdžiai priimant sprendimus, ir keisti pačios valdžios pobūdį. T. Beckeris daro išvadą: „Piliečiai per nuosavus ar bendruomenės kompiuterius galės laisvai gauti tą pačią informaciją, kuria naudojasi jų atstovai įstatymams rengti. Turėdami šią informaciją, taip pat dalyvaudami piliečių bei valdžios parengtose televizijos programose bei bendruomenės diskusijų grupėse, piliečiai galės suformuluoti savo variantus ir nuomonę apie įstatymus bei politiką ir reguliariai balsuoti. Pagal šį galutinį scenarijų teledemokratija ir ateitis yra tas pats“.

5.1. *Idealūs sprendimų priėmimo modeliai*

Paaškinsiu, kaip galėtų veikti idealios svarstomosios ir tiesioginės demokratijos bei atstovaujamosios demokratijos derinys. Žinoma, praktikoje reikia laikytis demokratijos evoliucijos kelio, kaip, pavyzdžiui, parodyta 1 diagramoje. Be abejonės, yra įvairiausių prakti-

nių priemonių, kurių galima būtų imtis, tačiau ideali demokratinė visuomenė veiktų pagal tokias strategijas:

— piliečiai kartu nustato vertybes, tikslus ir bendras elgesio normas procese, kurio tikslas yra ne nulinės sumos žaidimai, bet daugiavertybiniai kooperaciniai sprendimai;

— piliečiai sudaro darbotvarkę, inicijuoja veiklą ir rūpinasi pagal bendrus prioritetus suskirstytų einamųjų reikalų parengiamuoju etapu, kartu priima sprendimus;

— piliečių forumai kontroliuoja nacionalinius ir vietinius įvykius, nagrinėja ir organizuoja ekspertų studijas jiems aktualiais klausimais ir pasirenka veikėjus, kurie įgyvendina sprendimus (užduočių paskirstymas);

— piliečių poreikiai pateikiami viešam svarstymui, pasinaudojus geriausia informacijos ir ryšių technologija.

Be to, piliečiai turi aptarti bei pasiūlyti novatoriškų idėjų ir priimti sprendimus įvairiausiais plėtros klausimais, pavyzdžiui, kuriuos reikalus reikia tvarkyti atstovaujamuose procesuose, ir kiek pilietis gali atiduoti savo sprendimo ir dalyvavimo teisių? Kokiems reikalams spręsti reikia tiesioginės/svarstomosios demokratijos? Kokiems reikalams spręsti reikia kelių demokratijos rūšių? Kaip piliečiai gali pasirinkti savo dalyvavimo mastą ir būdus? Ar pasyvūs piliečiai turės tokias pat teises, ir kaip jos bus garantuojamos? Kokių metodų ir procesų reikia, kad sprendimus būtų galima priimti kooperaciniu būdu?

5.2. Pavyzdys: referendumas

Kaip pavyzdį, ką gali reikšti įvairūs tradiciniai demokratijos etapai, pateiksiu paprastą referendumo atvejį. 1-ojoje lentelėje referendumo procesas suskirstytas etapais.

1 lentelė.

<i>1 etapas</i>	Darbotvarkės sudarymas: apie ką bus rengiama nuomonės apklausa? Kokiam tikslui? Tikslas: privalomas ar rekomendacinis.
<i>2 etapas</i>	Ko bus klausiama? Konteksto tyrimas ir paskelbti rezultatai, dialogai, diskusijos, švietėjiškas procesas, alternatyvų, būtinų 3-ajame etape, plėtojimas.
<i>3 etapas</i>	Kokios yra referendumui pateikiamos alternatyvos?

1 lentelės tęsinys.

4 etapas	Kokie metodai naudojami referendume? Techniniai sprendimai, alternatyvūs būdai nuomonei pareikšti?
5 etapas	Referendumo procesas.
6 etapas	Rezultatų pateikimas ir platinimas, visuomenės dialogai ir debatai.
7 etapas	Sprendimai, remiantis rezultatais, kiti veiksmai ar grįžimas į 1-ąjį etapą.

Taigi čia keliama tokie klausimai: kur ir kaip piliečiai dalyvauja? kas koordinuos procesus? Svarstomosios ir tiesioginės demokratijos atveju piliečiai dalyvaus visuose etapuose, pradedant pirmuoju. Dalyvaujamojoje demokratijoje jie dalyvaus 2, 5 ir 6 etapuose, o atstovaujamojoje demokratijoje — tik 5 etape.

Pabaiga

Istorijoje demokratija vystėsi iš „mažumos valdžios“ į „daugumos valdžią“, iš oligarchijos į pantokratiją/polikratiją. Bendrus sisteminius pokyčius gerai atspindi bifurkacinė kreivė, perimta iš chaoso teorijos. Tačiau chaotiški procesai nėra be tvarkos, greičiau tai yra naujos, iš anksto nenumatytos tvarkos, aptinkamos tokiuose procesuose, klausimas¹². Tai yra tik viena demokratijos plėtros iliustracija. Savo demokratijos plėtros aprašymuose Ch. Slaton pasitelkė kvantinės teorijos analogiją. *Demokratija yra evoliucinis procesas, o ne pastovi valstybės sistema*. Bet kurioje visuomenėje demokratija yra visą gyvenimą trunkantis švietėjiškas procesas piliečiams, kurie nuolat su juo susiję, todėl jis niekada nėra „baigtas“.

Laisvė nustatant darbotvarkę (žr. 2 diagramą) yra bene sunkiausia sprendimų priėmimo procedūros dalis, kadangi politinius klausimus, kuriuos reikia spręsti bet kurioje demokratijoje, inicijuoja politikai ir vyriausybė. *Svarstomąjį sprendimų priėmimą viso klausimo sprendimo proceso metu galima pagerinti, jeigu bus suvokta, kad kuo labiau juo domėtis piliečiai, tuo lengviau bus gauti jų pritarimą pačiam sprendimui*. Tačiau net čia yra didžiulis atotrūkis ir nepasitikėjimas tarp politikų ir piliečių: politikai galvoja, kad piliečiai nieko neišmano, o piliečiai nesupranta, kaip jie galėtų dalyvauti, ir priversti politikus išgirsti jų nuomonę bei į ją atsižvelgti. *Taigi ko mums galiausiai reikia*

— *tai dviejų procesų sąveikos: pirma, kad pasikeistų norai ir motyvacija, antra, turėti atitinkamus įrankius gauti informaciją ir sukurti ryšius.*

Pagaliau, galime daryti išvadą, jog informacijos tinklai gali padėti piliečiams atlikti ne tik reformas, bet ir svarbias politines transformacijas. Tai reikš politinių galių perskirstymą ir „galių suteikimą piliečiams“ t.y. naują pilietinės visuomenės formą, kai eilinis pilietis gali atlikti svarbų vaidmenį, padedant nuspręsti, kokioje visuomenėje jis/ji gyvens dabar ir ateityje.

Faktiškai čia matome demokratinio sprendimų priėmimo pasikeitimo modelį. Šis pasikeitimas atsirado dėl iškilusių globalinių užduočių, bedarbystės bei socialinių problemų, ir galima teigti, kad „žmonija negali padaryti radikalių pakeitimų, kurių reikia subalansuotai ateičiai garantuoti (pavyzdžiui, vartojimo tendencijose, energetikos ir transporto politikoje, pertvarkant bendruomenes, tarptautiniuose ryšiuose ir daugelyje kitų sričių) *be žmonių ryšių kardinalaus suintensyvėjimo ir kokybės pagerėjimo*“.

Trumpai tariant, turi atsirasti naujas suvokimas, jog piliečiai gali ir turi aktyviai dalyvauti, priimant socialinius ir politinius sprendimus, kad jų pačių ir jų bendruomenių gyvenimas taptų geresnis. Tai galima padaryti tik tada, kai piliečiai naudos daugiau elektroninių priemonių. Kita svarbi išvada yra ta, jog toji technologija jau sukurta ir ją įsigyti, naudotis ir plėtoti darosi vis lengviau. Tačiau nereikia pamiršti, kad pačios struktūros, technologijos ar institucijos sprendimų nepriima. Juo priimame mes, piliečiai. Gyvendami savo bendruomenėse, mes turime nuspręsti, kur link nukreipti ateitį ir kokios ateities siekti bei kurti. Todėl reikia naujo novatoriško mąstymo, tačiau, kaip sakė Johnas Maynardas Keynesas, „Sunkiausia yra ne rasti naujų idėjų, bet išsivaduoti iš senų“.

NUORODOS

¹ Barber B. *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. — Berkeley & Los Angeles, 1984.

² Becker T. *Teledemocracy Emergent: State of the American Art and Science // Progress in Communication Sciences*. — Vol. VIII. — New Jersey: ABLEX Publishing Co., 1986.

³ Slaton Ch. D. *Televote: Expanding Citizen Participation in the Quantum Age*. — New York: Praeger, 1992.

⁴ Keskinen A. & the Interaction Group. *Teledemokratia — tietoverkot ja yhteiskunta*. — Helsinki: SILTA-sarja, Painatuskeskus Oy, 1985. — [Summary in English: Teledemocracy — Information Network and Society].

⁵ Žr.: Slaton Ch. D. *Op. cit.*; Barber B. *Op. cit.*

⁶ Fishkin J. S. *Democracy and deliberation: New Directions for Democratic Reform*. — New Haven & London, 1991.

⁷ Žr.: Barber B. *Op. cit.*

⁸ Henderson H. *Building a Win-Win World: Life Beyond Global Economic Warfare*. — Berret-Koehlers, CA, 1996.

⁹ Jungk R., Muellert N. *Future Workshops*. — London: Institute for Social Inventions, 1987.

¹⁰ Dator J. A. *The Future of Culture or the Culture of Future* // Marshella A. (ed.) *Perspectives on Cross-Cultural Psychology*. — New York: Academic Press, 1979.

¹¹ Becker T. *Op. cit.*

¹² Gleick J. *Chaos: Making a New Science*. — Viking, 1987.

Summary

PARTICIPATORY DEMOCRACY AND CIVIL SOCIETY: TRANSFORMING SOCIETAL DECISION-MAKING IN THE INFORMATION AGE

In this article Auli Keskinen, Futures Researcher for Finland Futures Research centre, and Director of Research and Development departments at the Ministry of the Environment, Finland, discusses various points of view concerning the period of current global social transition and the coming of the information age. Author characterises both of them by an unprecedented global telecommunications and information networks explosion.

Author propounds a postulate that our position is such that the rapid diffusion of computers and connected networks of electronic means, the information and communications technology (ICT) will have even more profound impact than before on various social phenomena such as, author enlists, work, entertainment, business, education and, most important of all, democracy — how it is understood, exercised and developed. What is ready to be born, then, she claims, is "teledemocracy" — a new form of direct democracy promoted by the ICT and Information Networks.

In addition, author enlists three important developments and trends concerning the current status of representative democracy *vis-à-vis* the citizen. First, A. Keskinen insists that nowadays democracy is in crisis; due to the expanding access to ICT and, henceforth, vast amount of information, large segments of the population are now and more so, in the future able to form personal educated opinions on common issues; second, having grown impatient with the narrow-aiming policies of the government, in modern societies many people want to shift from being "the governed" into having "self-government". This point emphasises that people do not want to become actors in society instead of being mere subordinates. Third, Information Networks can act as effective tool if to enhance and reformulate, revise, the ways and ideas how democracy will, ought or should be developed and executed in societies. These three requisites help identify the grossing importance of the ICT and other Informational Networks which, via revising

global social developments, term the new body and the essence of another social phenomenon — democracy, or, eventually, teledemocracy. Furthermore, author sets to analyse “different ways”, “different truths” which could work for the development of teledemocracy, the type of democracy, which, given the usage of ICT as a tool, might hand the reins of self-governance over to the society, introduce the right of direct participation of every citizen in political agenda-setting, hence help transform a modern representative democracy into the participatory democracy.

A. Keskinen, having argued for the creation of a decision-making Network, argues for the adoption of enhancing the publicity and promoting a suitable setting for the dialogue to develop; therefore, she describes different methods which work for the later conclusion that teledemocracy is a type, a model, of deliberative democracy. A. Keskinen argues that there can hardly be pure and discernible criteria which could acknowledge the existence of teledemocracy, it is rather a mixture, she argues, of different strategies, different models which by themselves do not strictly belong to one of the models.

In conclusion, in the face of the growing dissatisfaction with the policy-makers, the biased and trivial company of few, the forth-appearing inclination to assure “self-governance” and independence, not remaining meek “governed”, usage of ICT and Information Networks in developing a fruitful basement for societal dialogue, global explosion of telecommunications and information networks, A. Keskinen asserts, work for the establishment of a new form of direct democracy — teledemocracy. Charts, depiction of different models of democracy, and so forth, may serve a favourable ground for further studies in this area. However, this is a rather hypothetical analysis of issues relevant to not so much contemporary life but moreover depicting certain trends in technological development which might soon even influence such social phenomenon like democracy and even synthesize a new type of it. This is truly an interesting futurist study.